

ROBERT SERVICE

SÂNGE PE ZĂPADĂ

**Revoluția Rusă
1914-1924**

Traducere de Ioana Avădănei

POLIROM
2025

Cuprins

<i>Mulțumiri</i>	11
<i>Introducere</i>	15
<i>Lista hărților</i>	21
1. Fără bilet de întoarcere: declarația de război a Rusiei	29
2. Rusia intră în război: recrutare, revolte și desfășurarea forțelor	39
3. Înaintare, înfrângere, obiective: de la victorie la Marea Retragere	45
4. Zona de război imperială: guvernare militară, pogromuri și deportări	52
5. Guvernul încătușat: eșecul revoltei miniștrilor	62
6. Ajutor patriotic și subversiune patriotică: activități ale organizațiilor civice pe timp de război	73
7. Ordinea în spatele frontului: un împărat absent și ascensiunea opoziției politice	78
8. Administrarea economiei: concentrare industrială, creșterea prețurilor și probleme tot mai mari în aprovizionarea cu alimente	83
9. Frontul de est: rezistența militară rusească și tatonările germane	90
10. Sate și orașe în Marele Război: țărani furioși, consumatori urbani flămânzi	96
11. Biserica militantă: ortodoxia rusă în campanie	103
12. Partidele, presa și controlul pe timp de război: provocări politice și reacția oficială	108
13. Menținerea imperiului: reprimare și subversiune	114
14. „Asta-i prostie sau trădare?": Curtea imperială, comploturi și greve	119
15. Revoluția din Februarie: muncitorii din Petrograd, soldații din cazărmi și Duma de Stat	128
16. Guvernul Provizoriu: un cabinet interimar la putere	135
17. Un parteneriat între rivali: sovietele și „sprijinul condiționat” pentru guvern	142

18. Cu fruntea sus: „masele” și autoeliberarea	149
19. Complicații în coaliție: politicile cabinetului și criticii lor	154
20. Pe front și în spatele lui: înfrângere militară și colaps economic	160
21. Cultele și artele: reorganizare, afirmare și dezorientare	167
22. Soviete și socialiști: erodarea influenței menșevicilor și eserilor în primăvara și vara anului 1917	172
23. Zilele din Iulie: destrămarea cabinetului și insurecția bolșevică ratată	178
24. Revolta lui Kornilov: Kerenski și zdrobirea loviturii de stat militare	184
25. Revendicările națiunilor: provocări naționale și eforturi de acomodare ale cabinetului.....	190
26. Orașele: presiuni și oportunități în viața urbană	195
27. Satele: țărani preiau controlul.....	202
28. Bolșevicii: partidul care pregătea o a doua revoluție	208
29. Dacă nu acum, când? Decizia bolșevicilor cu privire la insurecție	214
30. Revoluția din Octombrie: bolșevicii preiau puterea la Petrograd	221
31. Sovnarkom: promisiuni și nesiguranță	228
32. Răspândirea „puterii sovietelor”: sovietele orășenești și coaliția Sovnarkom	235
33. Socialism, lipsuri și dictatură: legislația sovietică și adâncirea dezordinii	242
34. Biserica, în colimator: ofensiva împotriva ortodoxiei	250
35. Cultură și mass-media: simbolism de stat, divertisment și control oficial	257
36. Tratatul de la Brest-Litovsk: capitularea în fața Puterilor Centrale	263
37. O clipă de răgaz pentru dictatură? Înfruntarea amenințărilor la adresa Sovnarkom	270
38. Construcția statului în vremuri revoluționare: statul cu partid unic și Armata Roșie	280
39. Axa Războiului Civil: Roșii contra Albi	287
40. Economie planificată și jaf economic: centralizare, naționalizare și rechiziționare	292
41. Imperiul antiimperialist: promisiuni bolșevice, cuceriri roșii.....	297
42. Peste hotare: revoluții roșii și comerț exterior. Revolte, Comintern, demersuri comerciale.....	305
43. Experimentalism în condiții de adversitate: impunerea modului de viață sovietic și adaptarea la acesta	310

44. Invazie și rebeliune: de la Războiul Polono-Sovietic la revolta țăranilor	318
45. Noua Politică Economică: reforme de piață și nemulțumiri în partid	324
46. Rezolvare îndoielnică: intensificarea represiunii și chestiunea succesiunii politice	330
Bilanțul revoluției: moștenirea lui Lenin și sfârșitul începutului, 1924	337
<i>Autori de jurnale</i>	347
<i>Bibliografie</i>	349
<i>Note</i>	371
<i>Index</i>	421

La 5 ianuarie 1918, pe un ger mușcător, soldați loiali Sovnarkom au împresurat Palatul Taurida, în timp ce deputații Adunării Constituante se strâneau acolo pentru a începe lucrările. Atmosfera din zona centrală, înzăpezită, a capitalei era încărcată de pericol. Aproape de clădire, a avut loc o manifestație pașnică în favoarea Adunării. S-a dat ordin să se tragă asupra mulțimii. A fost începutul sângeros al zilei în care se inaugura primul parlament liber ales al Rusiei.

După o tentativă inițială a lui Sverdlov, președintele Comitetului Executiv Central al sovietului, de a prezida ședința, Viktor Cernov, liderul grupului Partidului Socialist-Revoluționar, a fost numit președinte al Adunării. Sovnarkom împânzise clădirea cu soldați care să-i intimideze pe vorbitori, dar strigătele bolșevicilor și eserilor de stânga nu l-au făcut pe Cernov să renunțe la a prezenta politicile pe care un alt guvern ar trebui să le urmeze în viitor. Bolșevicii au luat cuvântul de la tribună pentru a cere ratificarea decretelor Sovnarkom. Cernov a respins suveranitatea reclamată de Sovnarkom. În primele ore ale dimineții următoare, liderul anarhist al unității de gardă, un marinar pe nume Anatoli Jelezniakov, s-a apropiat de Cernov pentru a-i spune că el și tovarășii săi erau obosiți și intenționau să închidă clădirea. Astfel, ușile Adunării Constituante au fost închise cu fermitate pentru ultima oară. Pe străzi s-au desfășurat proteste împotriva Sovnarkom. Tensiunile politice au dus la un incident abominabil petrecut într-un spital din Petrograd: marinarii din flota baltică, loiali guvernului, au pătruns în incintă și i-au asasinat în paturile lor pe doi deputați ai Adunării, fostul ministru Andrei Șingariov și proeminentul cadet Fiodor Kokoșkin. Îngrozit, Zamaraev a scris cu sarcasm când a citit știrea: „Cât de bună e puterea bolșevică!”⁴.

Bolșevicii și eserii de stânga dețineau armele puterii și intenționau să le păstreze. Lenin a continuat pregătirile pentru Al Treilea Congres al Sovietelor, care s-a întrunit la 10 ianuarie în același Palat Taurida din care fusese alungată Adunarea Constituantă. A fost propusă o fuziune cu rețeaua sovietelor rurale pentru a arăta că Sovnarkom nu-i reprezenta doar pe muncitori și soldați, ci și pe țărani. Deși socialist-revoluționarilor și menșevicilor li s-a permis să ia cuvântul la Congres, coaliția Sovnarkom a fost dominantă. Nașterea Republicii Sovietice Federative Socialiste Ruse (RSFSR) a marcat apariția unui nou stat. Lenin a spus despre Congres că „a deschis o nouă epocă în istoria lumii”.

Sovnarkom a executat o canonadă de activități legislative. S-a înființat o comisie pentru redactarea unei constituții a RSFSR⁵. Sverdlov și Stalin au prezidat lucrările, semn al importanței atribuite sarcinii. Comitetul Executiv Central a promulgat de asemenea decrete cu privire la politica externă. Printre ele s-a numărat anularea unilaterală a datoriilor făcute de administrația lui Nicolae al II-lea și a Guvernului Provizoriu. RSFSR s-a absolvit de toate obligațiile financiare față de creditorii străini și interni. S-a făcut o excepție pentru cetățenii RSFSR

care dețineau obligațiuni în valoare de mai puțin de 10.000 de ruble. Acestea urmau a fi transformate în obligațiuni pe care Comisariatul Poporului pentru Finanțe avea să le creeze⁶.

Chestiunea pământului a dat naștere unei dezbateri înflăcărate între bolșevicii și eserii de stânga, iar la 27 ianuarie 1918, Comitetul Executiv Central al Congresului Sovietelor a emis un Decret asupra socializării pământului. Țăranii primeau drept de uz, dar nu de posesie. Suprafața de pământ la care avea dreptul fiecare varia în funcție de regiune, potrivit evaluării făcute de conducerea sovietului local. Calculul avea să se facă pe baza unei „norme consum-muncă”, care să țină cont de numărul membrilor familiei apti de muncă, dar și de cei care nu aveau vârsta potrivită pentru a munci. Nimeni nu mai putea transfera un teren altcuiva în urma unei tranzacții private. Săracii din sate aveau să beneficieze de tratament preferențial. Statul menținea monopolul asupra comerțului cu cereale, semințe și utilaje agricole. Principiul agriculturii colective trebuia încurajat în detrimentul inițiativei individuale, îndreptând țăranimea către o economie socialistă, prezentată drept cea mai eficientă întrebuintare a mâinii de lucru⁷.

În sate au fost trimiși 47.550 de „agitatori” care să explice scopurile guvernului⁸. Preferința oficială pentru gospodării colective și pentru drepturile celor fără pământ nu era neapărat conformă tradițiilor satului și opiniei universale a țăranilor, cum nu erau nici alte ordonanțe ale Sovnarkom. Adepți hotărâți ai modernizării, comisarii poporului au adoptat în mod oficial calendarul gregorian, folosit în restul Europei, pretutindeni unde aveau autoritate. Neliniștea preoțimii și a credincioșilor ortodocși a fost ignorată. În urma unui preaviz de șapte zile, noul sistem de datare avea să fie introdus la sfârșitul lunii⁹.

Deși își sărbătorea succesele politice, Sovnarkom nu a izbutit să pună stavilă degradării nivelului de trai a milioane de oameni. Aleksandr Zamaraev din Totma povestea că toți locuitorii se gândeau doar la rezerva de pâine. El și fratele său Nikolai au făcut donații pentru ajutorarea celor nevoiași¹⁰. Rația fusese redusă pe măsură ce rezervele s-au îpuținat. Au crescut tensiunile dintre țăranii și numeroșii orășeni care-i considerau vinovați de penurie. În piețele târgurilor, trocul a înlocuit obișnuita plată în bani, gospodăriile de la țară dând la schimb stocul lor de cereale pe sare sau gudron. Prețul la făina de grâu a crescut. Făină de secară nu se mai găsea, deși secara era o cultură locală. Nu se mai găsea zahăr de câteva luni. Micii comercianți au fost cuprinși de disperare când au auzit că vor trebui să aștepte alte două săptămâni până să primească pâine. Situația țăranimii s-a înrăutățit, în ciuda dobândirii câtorva terenuri în plus de la Biserică. Un gospodar obișnuit de la țară trebuia să decidă ce să facă în primăvara viitoare, dacă să lucreze ca zilier pentru vecinii mai înstăriți sau să rămână la aratul și semănatul propriului ogor¹¹.

Chiar și în locuri precum gubernia Vologda, unde bolșevicii nu erau numeroși, impactul guvernării lor creștea. Aleksandr Zamaraev se lamenta: „Tot comerțul privat a încetat”. Se mai plângea și din cauza comuniștilor, care închiseseră ziarele pe care îi plăcea să le citească¹². Puținii comuniști din Vologda formau un grup temerar. Deși puteau ține legătura cu capitala prin telegrame, legăturile prin mijloacele de transport rămâneau deficitare. La sfârșitul anului, era normal să treacă cinci zile între trenurile care soseau de la Petrograd. Bolșevicii au trebuit să-și înfăptuiască revoluția în mare parte fără ajutor extern¹³.

În urma unui sondaj realizat în uezdul Totma, unde locuia Zamaraev, s-a constatat că 57% dintre gospodăriile țărănești lucrau pământ expropriat¹⁴. Deja în aprilie 1918, după dezghețul de primăvară, țăranii împărțeau între ei suprafețele cu grădini de zarzavaturi. Însă disputele privind echitatea erau stresante și durau multe zile. Zamaraev era exasperat de discuțiile prelungite cu privire la redistribuirea pământului și la alte chestiuni care se țineau în clădirea administrației orășenești. Toți vecinii lui erau foarte interesați de asigurarea accesului la rezervele de alimente pe care nu le puteau produce singuri în condițiile unui climat nordic și ale unui sol sărac. Făina de grâu era foarte greu de găsit, astfel că s-a ajuns la o înțelegere ca fiecare gospodărie să contribuie cu cinci ruble pentru a încerca să o achiziționeze în comun. Problema era că niciun negustor nu era dispus să vândă. Țăranii au dat vina pe „autoritățile noastre răuvoitoare și pe politicile lor”¹⁵. Dacă Lenin și bolșevicii socotiseră că Decretul asupra pământului le va aduce recunoștință necondiționată, descopereau în mii de locuri precum Totma că țăranimea își apăra interesele fără sentimentalisme.

Mihail Cevekov, un elev de *ghimnazia* din Hvalinsk, în gubernia Saratov, a notat în februarie 1918 că bolșevicii din gubernia sa natală, Samara, percepeau deja împrumuturi obligatorii de la toți, în afară de cei mai săraci țărani. Nesupunerea era pedepsită cu violență. În Hvalinsk a fost declarată stare de urgență pentru îndeplinirea cerințelor bugetare. Negustorii locali au primit ordin să se prezinte la sediul sovietului. Au fost ținuți acolo în arest, în timp ce ei sau familiile lor erau extorcate de bani. Unul dintre cei reținuți a luat-o razna. A fost eliberat doar după ce soția sa i-a luat locul¹⁶.

Altă femeie i-a spus directoarei școlii la care învăța Cevekov: „Eram în soviet și mi s-a spus că, dacă soțul tău nu ne dă 500.000 de ruble, o să-l omorâm ca pe un câine și o să-l azvârlim în stradă, și n-o să te lăsăm nici să-l îngropi”. Liderul bolșevic din uezd a emis un decret potrivit căruia oricine se împotriva administrației lui va fi împușcat pe loc. Tatăl lui Cevekov era o țintă excelentă, fiind un bine cunoscut țăran care avea pământ. După ce suferise din cauza consătenilor săi, care i-au confiscat pământul și vitele în 1917, nu avea de gând să se lase arestat de bolșevici. În martie 1918, când Garda Roșie și-a făcut apariția în sat, el și soția sa au fugit la Don. Garda Roșie intenționa să-l ia ostatic pe Mihail, băiatul

lui de 20 de ani, până când familia va plăti o „contribuție” de 25.000 de ruble. Mihail s-a deghizat în femeie și a fugit la cinci dimineața¹⁷.

Satele în care devălmășia era o tradiție au revenit la practicile din trecut, cu diferența că luau decizii nu cu privire la propriile terenuri agricole, pășuni și păduri, ci la cele care fuseseră în proprietatea monarhiei, Bisericii și moșierilor. Satele erau pline de oameni care se întorceau la familiile lor, mulți dintre ei fiind soldați demobilizați. Alții munciseră la oraș, dar își pierduseră slujbele sau sperau să facă rost de mâncare și de o parte din pământul redistribuit. Înainte, bătrânii dominau asemenea discuții, dar războiul schimbase starea de spirit a țăranilor. Femeile își asumaseră multe responsabilități cât timp bărbații lor fuseseră mobilizați și avuseseră o ocazie fără precedent de a influența deciziile. Foștii recruți, după ce respiraseră aerul libertății în 1917, ezitau acum să-și dea automat consimțământul la ceea ce cereau tații și unchii lor¹⁸.

În guberniile bogate în grâne de pe Volga, precum Tambov și Saratov, țăranimea se opusese restricțiilor aplicate de Guvernul Provizoriu comerțului privat și nu era dispusă să tolereze consolidarea lor de către Sovnarkom. Cătușele prețurilor fixe stabilite de guvern au fost sfărâmate, și țăranii și-au vândut produsele la liber, la prețul pe care-l puteau obține¹⁹. Dar asta nu a contribuit la îmbunătățirea aprovizionării acelor gubernii îndepărtate ale fostului imperiu în care aceasta era deficitară și ai căror locuitori primeau rații inadecvate. Așa-zisele regiuni de consum primeau doar o cincime din numărul vagoanelor de marfă planificate de autoritățile centrale, iar rezervele au continuat să scadă în lunile următoare²⁰.

Pe parcursul lungii ierni din 1917-1918, autoritățile sovietelor au impus noua ordine revoluționară. Nikita Okunev a aflat la sfârșitul lunii noiembrie că fusese introdusă o interdicție asupra deținerii de locuințe. Tatăl lui muncise din greu ca să cumpere o casă care, din acel moment, nu mai aparținea familiei Okunev. Fiind comoștenitor, Nikita Okunev ar fi putut s-o vândă pentru o sumă mare înainte să fie anunțat decretul. Casa de vacanță era singurul lui bun material: el și soția sa nu dețineau alte posesiuni de preț²¹. Și-a amintit o veche zicală, potrivit căreia locul de baștină al cuiva este acolo unde te poți bizui pe cinste și dreptate. Ultimele evenimente l-au afectat: „Nu avem justiție, așa că ne-am pierdut pământul natal!”²². S-a plâns că bolșevicii aboliseră tribunalele care existau de pe vremea împăratului Alexandru al II-lea și le înlocuiseră cu „tribunale revoluționare”. Okunev a scris că reprezentanții sovietelor nu puteau fi arestați și că nenumărate infracțiuni nu mai erau anchetate. Din experiența sa personală, Rusia devenise un loc al nelegiurii. Deplângea asasinarea la Soci a bătrânului Goremîkin și a familiei sale. Deși Okunev nu nutrea niciun atașament față de guvernul Prerevoluționar, a fost revoltat de un asemenea masacru²³.

Chiar cariera lui Okunev era în criză. În decembrie 1917, a înregistrat închirierea docului destinat vapoarelor cu aburi Samoliot din Moscova, potrivit ultimelor

reglementări. De obicei, efectuată repede la birourile administrative ale orașului, era o operație simplă care acum nu mai ținea de sovietul din Moscova. Era în desfășurare o grevă a funcționarilor publici împotriva Sovnarkom. Mai multe departamente administrative ale Dumei orășenești au fost închise, și spărgătorii de grevă habar nu aveau cum să-și facă treaba în absența colegilor lor. Povestea s-a repetat la băncile care fuseseră naționalizate. Nimeni nu depunea bani la ele și nimeni nu putea să facă retrageri din cont. Haosul financiar creștea pe zi ce trece. Oamenii nu știau „pentru ce să plătească, cât să plătească sau cui să plătească”, în timp ce agențiile sovietelor continuau să emită decrete, amenințând cu arestarea sau confiscarea proprietății pentru nesupunere. Okunev a fost de acord cu un articol din *Utro Rossii* în care se spunea că guvernul era vinovat de „jaf la lumina zilei”²⁴. Pe plan personal, a fost zdruncinat de un decret al Sovnarkom privind naționalizarea tuturor întreprinderilor de transport naval comercial, inclusiv a navelor, depozitelor bancare și dividendelor. Nu se putea aștepta decât să fie retrogradat ca funcționar într-un birou în care el fusese întotdeauna șeful²⁵.

La sfârșitul lui ianuarie 1918, Aleksandr Lukașev, noul comisar pentru vasele comerciale și cheiurile din Moscova, și-a făcut apariția la companie și le-a spus celor 11 angajați să aleagă un reprezentant care să lucreze în noua agenție pe care o conducea. L-au ales pe Okunev. Lukașev l-a considerat inacceptabil din cauză că era burjui și le-a cerut să aleagă pe cineva dintre subordonații lui Okunev. Lui Okunev i s-a spus că nu avea voie să lucreze nici ca simplu funcționar²⁶. În realitate, el a reușit să rămână doar fiindcă colegii săi de serviciu nu suportau ideea de a-l vedea concediat. Toți angajații, de la toate nivelurile, sufereau și la birou, și acasă din cauza aceluiași condiții tot mai vitrege. Okunev a mai avut parte de un noroc. Fiul său, Lelea, își pierduse postul, fiind ofițer de armată, în decembrie 1917. Pentru o vreme, a rămas în șomaj, dar apoi a reușit să obțină o slujbă umilă în cadrul Comisariatului Poporului pentru Afaceri Militare al lui Troțki și își împărțea modesta leafă cu tatăl său. Lelea Okunev făcea muncă de birou. Colaborarea cu bolșevicii devenea o necesitate pe măsură ce chiar oamenii care le detestau acțiunile căutau un mod de a pune pâine pe masa familiei²⁷.

În multe părți ale Moscovei, oamenii tăiau cu fierăstrăul ușile interioare și parchetul pentru combustibil²⁸. Când caii se prăbușeau și mureau pe stradă, trecătorii le luau repede toată carnea. Automobilele abandonate erau folosite ca toalete. În timp ce Sovnarkom promitea un viitor luminos Rusiei și întregii omeniri, condițiile din târgurile rusești erau dintre cele mai rele²⁹.

Clasa de mijloc începuse să sufere greutăți, pe măsură ce inflația creștea și banii își pierdeau valoarea, iar oamenii nu mai aveau acces la investiții și economii. Infirmiera britanică Florence Farmborough nota în jurnalul său, în ianuarie 1918: „Servitorii au încetat să mai existe”³⁰. Prietenii din Moscova i-au zis că avea haine prea elegante ca să nu aibă necazuri³¹. Anton Okninski, fost funcționar la

Banca Ruso-Asiatică, s-a îmbrăcat sărăcăcios când a călătorit cu trenul împreună cu familia de la Petrograd până în gubernia Tambov. A cumpărat bilete la clasa a treia ca să nu fie luați drept asupritori burghezi. Cu toate acestea, fiica lui a putut auzi strigându-se „Omorâți-i pe nenorociții de burjui” când au coborât într-o gară de pe traseu ca să obțină permisiunea de a-și continua călătoria. Șarlatani deghizați în paznici feroviari au oprit trenul și le-au ordonat tuturor să părăsească vagoanele, pretinzând că sunt în căutarea unor „speculanți” și scotocind în geamantane. Mulțimea din gara Kazan din Moscova lua cu asalt peroanele și Okninski a fost nevoit să tocmească pe cineva să cumpere bilete și să-l urce într-un vagon împreună cu familia sa. Un hamal înalt și musculos a acceptat să facă aceste lucruri pentru 300 de ruble – a explicat că și el trebuia să cheme ajutoare pentru a urca în tren familia Okninski. Oamenii de pe peron strigau: „Nu le dați locuri în vagon burjuilor!”. Unii au apucat-o de picior pe una dintre fetele sale înainte ca familia epuizată să ajungă la locurile ei³².

Era atât o salvare, cât și un impediment să fii un călător din clasa de mijloc. Trebuia să-ți ascunzi banii de teama hoților, însă hamalii tot voiau bacșiș în numerar. În ceea ce privește mita destinată angajaților de la biroul de bagaje al gării, era de preferat ca ea să fie plătită în țigări, în special țigări fabricate înainte de 1917 – calitatea producției scăzuse în anul revoluționar³³. Locotenentul Semion Tolstoi, fiul unui proprietar de pământ din gubernia Simbirsk, a văzut soldați jefuind tarabe și prăvălii în călătoria lor, arătând astfel că „nimic nu era sacru” pentru ei³⁴. Chiar el a părăsit frontul, în ianuarie 1918, cu un tren înțesat de soldați. Cei care nu făceau rost de un loc se îngrămădeau laolaltă cu bagajele pe acoperișul vagoanelor, deși, atunci când trenul pornea, mulți dintre ei erau abandonați lângă șine³⁵.

Călătoria cu automobilul era accesibilă doar reprezentanților sovietelor, șefilor de partide și personalului Armatei Roșii³⁶. Deși mulți purtau uniforme, Nikita Okunev a spus că puteau fi oricine, de la un comandant până la un simplu „escroc deghizat în expropriator”. Vizitiii s-au împușinat și s-au scumpit. La Moscova era greu chiar și să urci într-un tramvai, fiindcă soldații ocupau tot spațiul³⁷.

Comisarii poporului își rezervau multe plăceri pentru ei înșiși, ca și pentru familiile lor. Chiar și așa, ei și tovarășii lor de pe treptele inferioare ale ierarhiei erau conștienți că, în general, decretele și regulamentele nu se respectau. Nikita Okunev nota că paznicul de noapte din blocul său a cerut un concediu de șase zile pentru a face comerț ambulant ilegal, fiindcă nu putea trăi din salariu. Însă nu voia să-și piardă modesta locuință și trebuia să găsească o modalitate de a se descurca pe timp de criză. Mii de oameni procedau la fel. Okunev a exclamat: „Negustorii ambulanti sunt acum la modă”³⁸. Pe când milițiile Guvernului Provisoriu înclinaseră să treacă cu vederea încălcarea monopolului la comerțul cu cereale, comisarii bolșevici priveau cu suspiciune orice formă de comerț privat.